

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТА ЮВІЛЕЇ

УДК 340.6 (091) (477.54) «192.5»

90 РОКІВ З ДНЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СУДОВО-МЕДИЧНОГО З'ЇЗДУ (Харків, 1925 р.)

©В.О. Ольховський, В.В. Бондаренко, М.В. Губін, В.К. Сокол
Харківський національний медичний університет

Резюме. Наведені історичні та документальні дані щодо проведення в м. Харкові в 1925 році Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду, ініціатором й організатором якого був Заслужений професор М.С. Бокаріус. Висвітлені основні питання, що були розглянуті під час роботи з'їзду, визначені проблеми та перспективи розвитку вітчизняної судової медицини.

Ключові слова: історія медицини, судово-медичні з'їзди України, професор М.С. Бокаріус.

У судово-медичній спільноті України ще й на сьогодні виникають суперечки стосовно дати та місця проведення перших вітчизняних наукових форумів судових медиків. Зокрема, у 1987 році у м. Полтаві був проведений з'їзд судових медиків Української РСР, який був відзначений як «перший». Однак, існують історичні та документальні дані про те, що у 1925 році у м. Харкові вже мав місце з'їзд судових медиків України, який на той час був першим з часу створення Української РСР. На жаль, у вітчизняній літературі існують поодинокі дані про факт його проведення [1,2], у зв'язку з чим суспільство й до сьогодні не має практичної можливості правильно оцінити цю історичну подію в контексті розвитку вітчизняної судової медицини.

Оскільки в останній час питання дослідження історії розвитку та становлення вітчизняної судово-медичної науки актуалізуються, а також у зв'язку з виповненням у 2015 році 90 років з моменту проведення у м. Харкові Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду, ми вирішили оприлюднити документальну інформацію про цю історичну подію, що стало можливим завдяки власному дослідженню архівів кафедри судової медицини, медичного правознавства ХНМУ [3,4].

Аналіз документальних матеріалів засвідчив, що в період з 13 по 17 травня 1925 року у місті Харкові відбувся Перший Всеукраїнський судово-медичний з'їзд (1925 р.), ініціатором та організатором якого був Заслужений професор М.С. Бокаріус. В роботі з'їзду приймало участь 27 делегатів з різних куточків України, серед яких були 17 судово-медичних експертів. Проведення з'їзду було обумовлено обставинами того часу, так як в цей період накопичилось багато організаційних проблем в судово-медичній експертизі України, вирішення яких потребувало громадських слухань і ухвалень. У 1925 році м. Харків був столицею Української РСР, а проф. М.С. Бокаріус був Головним судово-медичним інспектором Наркомздрава, що відповідно і обумовило проведення Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду саме у місті Харкові.

Серед архівного матеріалу був знайдений історичний фотодокумент - оригінальна фотографія 1925 року, яка наочно демонструє факт проведення Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду у м. Харкові (мал. 1).

Мал.1. Делегати Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду у м. Харкові, 1925 р.
(в центрі (сидячи у медичному халаті) – Головний судово-медичний інспектор Наркомздрава,
Заслужений проф. Микола Сергійович Бокаріус)

Проф. В.А. Рожановский у своїй праці «Судебно-медицинская экспертиза в дореволюционной России и в СССР» [3], зазначає, що «I-й Всеукраїнський судово-медичний з'їзд, що відбувся в г. Харківі 13-17 мая 1925 года, носил организационный характер. Из вопросов, остановивших на себе особое внимание участников съезда, был вопрос о переходе судебных врачей в штаты организуемых окружных судов, т. е., иначе говоря, о переводе их из Наркомздрава в ведение Наркомюста. Поднятию этого вопроса на съезде предшествовало издание «Положения о кабинетах судебно-научных исследований (Постановление Совета Народных Комиссаров УССР «О кабинетах научно-судебной экспертизы 25 апреля 1925г.») и совещания работников судебной экспертизы и представителей НКЮ и работников кабинетов научно-судебной экспертизы в первой половине мая 1925 г. На этих совещаниях было постановлено создать при отделе судостроительства НКЮ Подотдел по руководству органами научно-судебных исследований, а также создан проект положения о судебно-медицинских органах УССР, который заключался в следующем: 1. В судебных округах, за исключением Харьковского, Киевского и Одесского, учреждаются должности окружных и участковых судебных медиков. 2. На обязанности судебных медиков лежит производство судебно-медицинских и судебно-милиейских вскрытий, осмотров и освидетельствований, а также дача заключений по требованиям судебных и милиейских органов. 3. Окружные судебные медики состоят при Окружных Судах и на них, кроме обязанностей, указанных во 2-й статье настоящего положения, лежит руководство работой участковых судебных медиков, которые им непосредственно подчинены. 4. В ведении окружных судебных медиков находятся состоящие при них судебно-медицинские трупные покои и лаборатории, каковые содержатся за счет местных средств и проходят по смете органов НКЮ. 5. Окружные судебные медики непосредственно подчинены п/отделу научно-судебных исследований отдела судебного устройства и надзора НКЮ и в своей работе руководствуются его инструкциями. 6. Назначение и увольнение окружных и участковых судебных медиков производится п/отделами научно-судебных исследований отдела судостроительства и надзора НКЮ. 7. Как окружные, так и участковые судебные медики состоят на местном бюджете окрисполкомов, по смете органов НКЮ. 8. В Харьковском, Киевском и Одесском округах функции окружных судебных медиков выполняются областными институтами научно-судебных исследований, а участковые судебные медики учреждаются здесь на общем основании с подчинением их институтам научно-судебных исследований и назначаются на должности директором института».

Таким чином, стає зрозумілою головна мета проведення Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду, яка полягала в першій черзі у реформі судово-медичної служби УРСР. Під час з'їзду, делегатом Е.Ф. Розвадовським, співробітником Наркомюсту, було поставлено питання про створення Інституту кримінології та судово-медичної експертизи та про перехід судово-медичних установ в систему Наркомюста. Більшість делегатів з'їзду, у тому числі проф. М.С. Бокаріус, підтримали цю ініціативу та ухвалили відповідне рішення. Цей крок був обумовлений тим, що в системі Наркомздрава не було ніякої можливості підняти судово-медичну експертизу на необхідний високий рівень, а відношення Наркомздрава до інтересів і потреб судово-медичної експертизи було м'яко кажучи «неуважним».

Питання про перепорядкованість судово-медичної служби Наркомюсту було не нове. Воно неодноразово піднімалося як до революції 1917 року, так і після неї у 1919 році, але у кожному випадку це питання позитивного рішення не отримувало. Історія мала повторення і цього разу. Судово-медична служба залишилась в системі Наркомздрава, а проф. М.С. Бокаріус у 1926 році залишив свою роботу у Наркомздраві і сконцентрував свою роботу на посаді директора Інституту науково-судових експертиз (нині ХНПСС ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса) та на посаді завідувача кафедри судової медицини Харківського медичного інституту (нині кафедра судової медицини, медичного правознавства ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса ХНМУ). Слід підкреслити, що дискусія стосовно перепідпорядкування судово-медичної служби, за спогадами сучасників, тривала і після залишення М.С. Бокаріусом Наркомздрава, а саме до жовтня 1927 року.

18 грудня 1951 року у м. Харкові, під час конференції, присвяченій 20-річчю з дня смерті Засл. проф. М.С. Бокаріуса, бувший делегат Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду Е.Ф. Розвадовський у своїх спогадах зазначав: «Я помню этот знаменитый съезд работников судебной медицины, о котором упоминал Николай Николаевич. Я должен там только в одном месте поставить точку над «и». Если допустить, что я, будучи в то время значительно моложе, мог совратить судебных медиков на отступничество от Наркомздрава, то Николая Сергеевича я не мог совратить. Но мы знали, что надо добиваться такого положения, чтобы организацию судебной медицины и экспертизы вытащить из тупика, в котором она находилась. Ведь помощи от Наркомздрава не было никакой. Ведь не так просто съезд согласился с молодым работником Наркомюста. Надо было облегчить издание литературы. Николай Сергеевич хотел создать журнал такого типа, который имел бы широкое распространение и за пределами советской страны и который показал бы, что молодая Советская Республика имеет у себя достаточно сил научных, которые способны разрабатывать вопросы, перед которыми зачастую в тупик становятся корифеи западно-европейской медицины, в частности по той же судебной медицине» [4].

Окрім реформи судово-медичної служби УРСР, на Першому Всеукраїнському судово-медичному з'їзді були підняті питання про підвищення кваліфікації судово-медичних експертів шляхом проведення спеціальних

курсів, про підвищення наукової активності судово-медичних експертів на місцях, про видання новітньої судово-медичної літератури, про статус судового експерта та необхідність більш наукового обґрунтування експертних висновків тощо. Проф. М.С. Бокаріус зазначив, що практична праця експерта повинна бути тісно пов'язана з наукою, що відірвати теорію від практики було рівнозначно руху за неправильним шляхом. Він бачив розвиток судової медицини у більш тісній співпраці між судово-медичними експертами на місцях та у необхідності аналізу отриманого практичного матеріалу з метою подальшої розробки інструктивних положень.

Одним із рішень, ухвалених з'їздом, було перейменування назви «судовий лікар-експерт» на іншу назву - «судовий медик». За думкою проф. М.С. Бокаріуса, «судово-медичний експерт» – це особа, що залучається правоохоронними органами для проведення судово-медичних експертиз, а «судовий медик» - поняття більш ширше, це особа, яка залучається не тільки для проведення судово-медичних експертиз, а й приймає безпосередню участь у наукових дослідженнях, навчальному процесі тощо. До того ж, в останніх працях з криміналістики та за думкою проф. Винберга, слід розрізняти поняття «судово-медичний експерт» та «судовий медик».

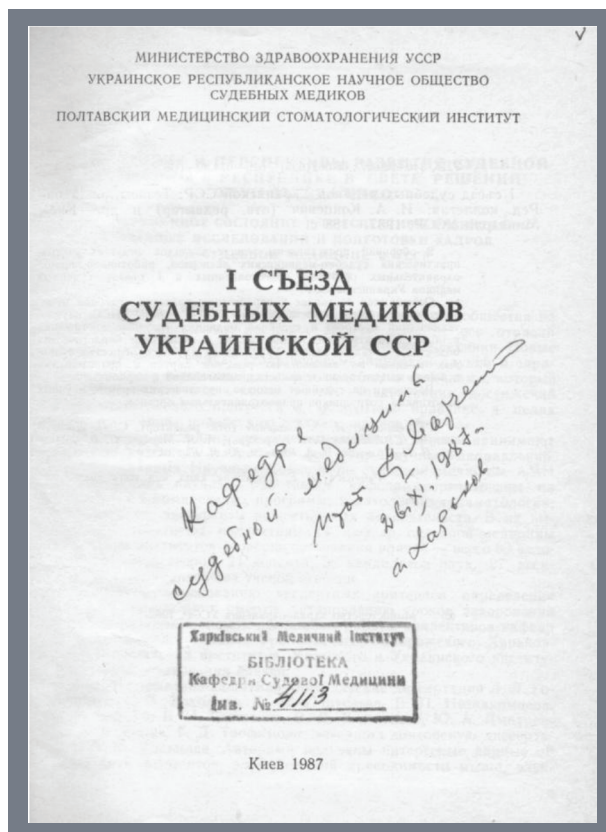
Після проведення Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду його рішення почали втілюватися в життя. Зокрема, з 1925 року у місті Харкові, під керівництвом Засл. проф. М.С. Бокаріуса, розпочалися 6-ти тижневі курси підвищення кваліфікації судово-медичних експертів. У тому ж році Кабінет науково-судових експертиз у м. Харкові був реорганізований у Інститут науково-судових експертиз. У 1926-27 роках відбулось видання журналу «Архів кримінології та судової медицини», який був переведений на іноземні мови та був відкритий для фахівців іноземних держав.

Про проведення Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду неодноразово згадують і наші сучасники. Так, харківські судові медики В.М. Моїсєєв і Ю.П. Едель зазначають [1], що у травні 1925 року у Харкові відбувся Всеукраїнський з'їзд судових медиків, під час якого делегати звернули особливу увагу на дуже тяжкий стан судово-медичної служби, зокрема, на відсутність спеціальних приміщень для розтинів трупів та дослідження живих осіб, на недостатність кваліфікованих кадрів, на незадовільне матеріальне забезпечення, на те що судово-медичні експертизи, іноді, проводили лікарі інших спеціальностей, а висновки про причину смерті ґрунтувались лише на результатах зовнішнього дослідження трупа. Харківські судові експерти М.Л. Цимбал та Л.М. Дереча зазначають [2]: «...У 1925 р. М.С. Бокаріус став організатором першого Українського судово-медичного з'їзду, в якому брали участь судово-медичні експерти з різних міст України, керівники кабінетів науково-судової експертизи з Києва та Одеси, а також представники прокуратури, Наркомату охорони здоров'я, Наркомістату УРСР та викладачі кафедр Харківського, Одеського і Катеринославського медичних інститутів. На цьому з'їзді було визначено пріоритетні напрямки розвитку теорії та практики судової медицини...».

Таким чином, проведення у м. Харкові Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду у 1925 році було визначною подією в житті судових медиків України того часу, яку цілком можливо розглядати як один з етапів розвитку вітчизняної судової медицини.

У 1987 році в місті Полтава, під керівництвом Міністерства охорони здоров'я України та Українського республіканського наукового товариства судових медиків, на базі Полтавського медичного стоматологічного інституту відбувся з'їзд судових медиків Української РСР, який зібрав багатьох судово-медичних експертів з Києва, Харкова, Дніпропетровська, Запоріжжя, Чернігова, Херсона, Донецька, Тернополя, Полтави, Одеси, Сум, Луганська, Львова, Черкас, Чернівців, Ніколасва, Вінниці, Сімферополя, Івано-Франківська та Ужгорода. Організаційний комітет даного з'їзду вирішив назвати його «Першим», а саме «I съезд судебных медиков Украинской ССР» (мал. 2), що було відповідно відображено на титульному аркуші збірника тез доповідей. Серед делегатів з'їзду також були судові медики з інших республік Радянського Союзу, зокрема, із міст Москви, Ленінграда (нині – Санкт-Петербург), Ярославля, Горького (нині – Нижній Новгород), Іжевська, Астрахані (тоді РСФСР), Кишинєва (тоді Молдавська РСР), Ризи (тоді Латвійська РСР), Каунаса (тоді Литовська РСР). Серед делегатів з'їзду також були присутні й іноземні фахівці, зокрема із міста Софії (Болгарія). На з'їзді розглядались питання щодо стану та перспектив розвитку судової медицини Української республіки, питання судово-медичної танатології, травматології, лабораторної діагностики, питання про роль наукового товариства судових медиків у боротьбі з пияцтвом, алкоголізмом та наркоманією [5].

Таким чином, під час нумерації з'їзду судових медиків Української РСР, що відбувся у м. Полтава у 1987 році, не були враховані історичні дані про раніше проведений у місті Харкові у 1925 році Перший Всеукраїнський судово-медичний з'їзд. Цей факт має принципове значення в контексті подальшого розвитку судово-медичної служби вже незалежної України. Ми вважаємо, що під час нумерації наступного з'їзду судових медиків України слід врахувати факт проведення у м. Харкові у 1925 році Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду.

Мал.2. Титульний аркуш збірника тез доповідей з'їзду судових медиків у м. Полтава, 1987 р.

ВИСНОВКИ

У 1925 році у м. Харкові відбувся Перший Всеукраїнський судово-медичний з'їзд, ініціатором та організатором якого був Головний судово-медичний інспектор Наркомздрава Української РСР, Заслужений професор Микола Сергійович Бокариус. Делегатами з'їзду була ухвалена ціла низка рішень щодо підвищення кваліфікації судово-медичних експертів шляхом проведення спеціальних курсів (спеціалізація), підвищення наукової активності судово-медичних експертів на місцях, видання новітньої судово-медичної літератури, зміни статусу судового експерта, підвищення наукового обґрунтування експертних висновків, тощо. Одним із головних рішень з'їзду було запровадження реформи судово-медичної служби шляхом її переходу з системи Наркомздрава до системи Наркомюста УРСР.

Таким чином, у 2015 році минуло 90 років з дня проведення у м. Харкові Першого Всеукраїнського судово-медичного з'їзду, який став визначною подією в історії розвитку і становлення судово-медичної служби України.

Література

1. **Моисеев В.М.**, Эдель Ю.П. Развитие Харьковской судебно-медицинской экспертизы за годы советской власти // Судебно-медицинская экспертиза. – 1989, Т.1. – С. 54-55.
2. **М.Л. Цимбал**, Л.М. Дереча. Роль М.С. Бокариуса у становленні вітчизняної криміналістики і судової експертизи. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Збірник наук. - практ. матеріалів. Вип. 4. – Харків: Право. – 2004. – С. 74-80.
3. **Рожановский В.А.** Судебно-медицинская экспертиза в дореволюционной России и в СССР // Судебно-медицинская экспертиза. Книга шестая. - Издательство Наркомздрава РСФСР. – Москва, 1927 г. – С. 92-93.
4. **Стенограмма** научной конференции, посвященной 20-й годовщине со дня смерти Заслуженного профессора Николая Сергеевича Бокариуса (18 декабря 1951 г., г. Харьков.). Рукопись. – 21 с.
5. **І съезд** судебных медиков Украинской ССР: Тезисы докладов / Ред. коллегия: И.А. Концевич (отв. Редактор) и др. – Киев: Минздрав УССР, 1987. – 188 с.

90-ЛЕТ СО ДНЯ ПРОВЕДЕНИЯ ПЕРВОГО ВСЕУКРАИНСКОГО СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОГО СЪЕЗДА (Харьков, 1925 г.)

В.А. Ольховский, В.В. Бондаренко, Н.В. Губин, В.К. Сокол

Резюме. Приведены исторические и документальные данные о проведении в г. Харькове, в 1925 году, Первого Всеукраинского судебного-медицинского съезда, инициатором и организатором которого был Заслуженный профессор Н.С. Бокариус. Освещены основные вопросы, рассмотренные во время проведения съезда, показаны проблемы и перспективы развития отечественной судебной медицины того времени.

Ключевые слова: история медицины, судебно-медицинские съезды Украины, профессор Н.С. Бокариус.

90 YEARS SINCE THE DAY OF THE FIRST ALL-UKRAINIAN FORENSIC MEDICAL CONGRESS (Kharkiv, 1925)

V. Olchovskiy, V. Bondarenko, M. Hubin, V. Sokol

Abstract. Presented the historical and documentary information about the First All-Ukrainian Forensic Medical Congress, which was held in Kharkiv in 1925, and was organized by Honoured Professor M. Bokarius. Included the basic questions, which were discussed during the Congress, identified the problems and prospects of development of the national forensic medicine at that time.

Key words: history of medicine, Ukrainian Forensic Medical Congresses, professor M. Bokarius.

1й СЕМІНАР З СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА КАТАСТРОФ

10-12 листопада 2015 р. у м. Дніпропетровську відбувся «1^й Семінар з судово-медичної ідентифікації людини під час збройних конфліктів та катастроф», який був організований Делегацією Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) в Україні та Асоціацією судових медиків України.

Регіональним судово-медичним координатором МКЧХ в Україні є Марія Долорес Морсілло Мендес.

У роботі прийняли участь 45 учасників, серед них – Голова Асоціації судових медиків України В.В. Войченко, начальник ДУ «Головне бюро СМЕ МОЗ України», Головний позаштатний спеціаліст з питань судово-медичної експертизи МОЗ України В. Л. Кондратенко, завідувач кафедри судової медицини НМАПО імені П.Л. Шупика, професор В.Д. Мішалов та судово-медичні експерти Дніпропетровського, Запорізького, Луганського та Донецького обласних бюро судово-медичної експертизи. Окрім судово-медичних експертів, на семінарі були присутні слідчі та представники карного розшуку управління МВС України в Дніпропетровській області, представники Служби безпеки України та Відділу пошукових робіт Управління Цивільно-військового співробітництва МО України, Голова Всеукраїнського об'єднання «Союз народна пам'ять» Я. Жилкін та заступник директора Національного військово-історичного музею України Я. Тінченко.

Метою семінару було ініціювання наукової та практичної активності відповідних зацікавлених сторін і судово-медичних експертів в Україні для ефективного залучення передового досвіду стосовно питань поводження з останками померлих невідомих осіб або з фрагментами тіл та їх ідентифікацією під час масової загибелі людей.

На початку роботи семінару судово-медичний координатор МКЧХ в Україні Марія Долорес Морсілло Мендес представила діяльність МКЧХ за такими напрямками: «Основні принципи Женевських конвенцій та протоколів. Права мертвих та родин. Судово-медична гуманітарна діяльність».

З доповідями виступили:

1. Марія Д. Морсілло «Поводження з останками та процес ідентифікації. Основні принципи»;
2. Луїс Фондєбрідер із Аргентини «Судова археологія та польова робота»;
3. Голова Всеукраїнського об'єднання «Союз народна пам'ять» Я. Жилкін «Досвід пошуку та збору тіл в Україні»;
4. Голова Асоціації судових медиків України, начальник Дніпропетровського обласного бюро СМЕ В.В. Войченко, зав. відділенням судово-медичної криміналістики В.В. В'юн та зав. відділенням судово-медичної імунології бюро О.Х. Івашина представили доповіді, що висвітлювали практичний досвід Дніпропетровського обласного бюро СМЕ по ідентифікації осіб, що загинули під час бойових дій в зоні АТО.